Scientific quarterly (scientific-research article) of Islamic world political research
Vol. 13, No. 2, Summer 2023, 49-78
DOI: 10.21859/priw-130203

The criteria for the realization of the efficiency indicators of the Velayat al-Faqih system in the Islamic Republic of Iran based on possibilities and obstacles

Seyedjalal Mosavisharabyani[1] Seyedhosein Olyanasab[2] Alireza Naeej[3]

Date of Received: 2023/02/11 **Date of Acceptance**:2023/06/04

Abstract

The question that we seek to answer in this research is, what are the indicators and criteria for realizing the efficiency of the Velayat al-Faqih system based on capabilities and obstacles? Method: This research was carried out using the documentary-library method and using the conceptual framework of Tawfiq theory, which is one of the existing theories about measuring the efficiency of governments. Findings: According to what has been extracted from the foundations of the theory of velayat al-faqih and from the intellectual system of its leaders, the efficiency indicators are: 1- rule of law 2- social justice 3- security and political stability 4- responsibility and supervision 5- Political participation. These indicators are considered with the methodological criteria of rationalism, expediency, and unity. The findings of the research, according to the three levels of success efficiency analysis, which are: goals, facilities and obstacles, despite the large amount of internal and external obstacles, including political, economic and cultural and the limitations of the facilities, the Islamic Republic of Iran system in order to achieve The objectives of the establishment of its political system,

1. Assistant Professor, Department of Education, University of Islamic Arts, Tabriz, Iran(responsible Author) , sjsharabiani@tabriziau.ac.ir

2. Associate Professor, Department of Education, University of Tabriz, Iran Olyanasb@tabrizu.ac.ir

3. PhD in international relations and university lecturer and member of the political studies association, Qom, Iran alireza128@gmail.com

Copyright © 2018, This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/ or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA...

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

with the mentioned indicators, has been successful and has provided an example of an efficient system based on efficient components, but the continuation of its successful path requires models and software that base its intellectual and scientific productions on the same founding principles and To promote his high religious values.

Keywords: Efficiency indicators. The legal guardianship system. Islamic Republic of Iran. Justice. Security. Political partners.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، انجمن مطالعات جهان اسلام
فصلنامه علمی (مقاله علمی – پژوهشی) پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، سال سیزدهم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۲، صص ۷۸ – ۴۹

DOI: ۱۰.۲۱۸۵۹/priw-۱۳۰۱۰۳

ملاک‌های تحقق شاخصه‌های کارآمدی نظام ولایت فقیه در جمهوری اسلامی ایران بر اساس مقدورات و موانع

سیدجلال موسوی شربیانی[۱]
سیدحسین علیانسب[۲]
علیرضا نائیج[۳]

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۲۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۳/۱۴

چکیده

سوالی که در این پژوهش در پی پاسخ به آن هستیم این است که شاخصه‌ها و ملاک‌های تحقق کارآمدي نظام ولایت فقیه بر مبنای مقدورات و موانع چیست؟ روش: این پژوهش به روش اسنادی - کتابخانه‌ای و با استفاده از چارچوب مفهومی نظریه توفیق که از نظریات موجود در باب سنجش کارآمدی دولتهاست، انجام شده است. یافته ها: شاخصه‌های کارآمدی بنابر آنچه از مبانی نظریه ولایت فقیه و از منظومه فکری رهبران آن استخراج شده‌اند، بنابر اولویت بندی عبارتند از: ۱ ـ حاکمیت قانون ۲ ـ عدالت اجتماعی ۳ ـ امنیت و ثبات سیاسی ۴ ـ مسئولیت پذیری و نظارت ۵- مشارکت سیاسی. این شاخصه‌ها با ملاک های روشی عقل‌گرایی، مصلحت‌محوری و وحدت‌گرایی مورد ملاحظه قرار می‌گیرند. یافته های پژوهش ، با توجه به سه سطح تحلیل کارآمدی توفیق که عبارت است از: اهداف، امکانات و موانع، علی رغم حجم گسترده موانع درونی و بیرونی ، اعم از سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و محدودیت امکانات، نظام جمهوری اسلامی در جهت رسیدن به اهداف تاسیس نظام سیاسی خود، با شاخصه های مذکور، موفق عمل کرده و نمونه یک سیستم کارآمد براساس مولفه های کارآمدی را ارائه داده است لکن ادامه مسیر موفق آن، نیازمند الگو و نرم‌افزارهایی است که تولیدات فکری و علمی خودرا مبتنی بر همان اصول تاسیسی و ارزش‌های والای دینی خود ارتقا بخشد.

واژه‌های کلیدی: شاخصه‌های کارآمدی « نظام ولایت فقیه» جمهوری اسلامی ایران «عدالت» «امنیت» «مشارک سیاسی»

۱. استادیار گروه معارف دانشگاه هنر اسلامی تبریز، ایران Sjsharabiani@tabriziau.ac.ir
۲. دانشیار گروه معارف دانشگاه تبریز، ایران Olyanasb@tabrizu.ac.ir
۳. دکتری روابط بین‌الملل، پژوهشگر و مدرس دانشگاه، قم، ایران alireza128@gmail.com
Copyright © 2018, This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material for any purpose.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

۱- بیان مسئله

به طور کلی نظریه های کارآمدی را می توان بر اساس هدف و بقاء دسته بندی نمود. یعنی کارآمدی نظام سیاسی در یک بعد می توان بر اساس هدفی که یک نظام سیاسی دارد مورد مطالعه قرار داد. در این صورت دستیابی که سطحی از اهداف و توفیقات نظام سیاسی در دسترسی و اقناع جامعه در رسیدن به اهداف مبین کارآمدی یک نظام سیاسی خواهد بود. از سویی و در نگاهی دیگر کارآمدی بر اساس اصل بقا می باشد. همین که یک نظام سیاسی در دو فضای داخل کشور و در محیط بین الملل در مواجهه با تهدیدات بتواند دوام آورده و به بقای خود ادامه دهد، نشانگر کارآمدی یک نظام سیاسی است. کارآمدی ناظر به هدف نظام سیاسی در یک فضای پاسخگو فرض می نماید. کارآمدی یکی از مفاهیم سیاسی معاصر است که معیار اعتبار و برتری نظام های مختلف سیاسی نسبت به یکدیگر است. کاربرد مفهوم کارآمدی در ادبیات سیاسی را باید مرهون ادبیات نظریه ی سیستمی و به تبع آن، سیستم یا نظام سیاسی دانست. از این منظر، هر سیستمی که کارآمد نباشد، مقبول عموم قرار نمی گیرد. (عبدالعلی قوام، ۱۳۷۸، ص ۵۳) جمهوری اسلامی ایران نیز یکي از معدود نظام‌هاي سياسي دو وجهي در جهان است که شکل و قالب آن جمهوریت بوده ولی محتواي نظام سياسي آن ايدئولوژی است و دارای ماهیت دینی و اسلامی می باشد این نظام سیاسی بر آمده از اندیشه ولایت فقیه، مدعی کارآمدی در عرصه سیاسی و اجتماعی بوده است. البته باید توجه داشت که از مهمترین مسائلی که در نظام های سیاسی مطرح می باشد، مسئله کارآمدی[1] (باطنی،۱۳۷۱) است که مبین موفقیت یک نظام در نیل به اهدافش می باشد. که البته دوام و بقای نظام های سیاسی هم لاجرم در کارآمدی آنهاست که نتیجه حداقلی آن تامین عنصر حمایت ذهنی افراد جامعه از حکومت خواهد بود لذا بر این اساس شبه ناکارآمدی جمهوری اسلامی[2] ایران مخصوصا از سوی طرف‌های رقیب مطرح گردیده و با تبلیغات وسیع، ناکارآمدی آن را بیشتر معلول زمینه‌ها و بسترهای فکری دینی و اندیشه‌ای ولایت فقیه می‌دانند حال آنکه کارآمدی در هر نظام سیاسی، امری نسبی است یعنی معیار قضاوت و ارزش‌گذاری درباره کارآمدی یا ناکارآمدی هر نظام، با اهداف خود آن نظام سیاسی سنجیده می‌شود نه با اهداف دیگران. از همین روست که نظام جمهوری اسلامی ایران کارآمدی خود را معلول شاخصه هایی (قاسمی فرج الله.، شماره ۲۲) می داند که هر چند اشتراک لفظی با نظام‌های غیر دینی دارد ولی نمی توان افتراق ماهوی آن را نادیده گرفت.

معلول شاخصه هایی (قاسمی فرج الله.، شماره ۲۲) می داند که هر چند اشتراک لفظی با نظام های غیر دینی دارد ولی نمی توان افتراق ماهوی آن را نادیده گرفت.

1. Effectiveness
2. Haunter and Kyobe

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

نظام سیاسی مشروع نظامی است که لزوماً کارآمد باشد. کارآمدی نیز صرفاً بر اساس قضاوت عمومی و عرفی سنجیده می شود. در این جا به تعبیری مشروعیت فلسفی با مشروعیت جامعه شناختی، یکسان می شود اما این شاخصه ها بنابر اولویت بندی، ملهم از نصوص اسلامی و اندیشه رهبران دینی می‌باشد.(بهروزی لک،۱۳۹۴) (البته منطق اولویت بندی شاخصه ها در نظام ولایت فقیه از فراوانی در اندیشه آنان نسبت به شاخصه های دیگر برخوردار است. بعنوان مثال: حاکمیت قانون که در کلام رهبران نظام۸۰۸۲ بار آمده است) براین اساس مقاله حاضر با توجه به شاخصه های مذکور درکارآمدی، به ارزیابی تحقق آن درجمهوری اسلامی ایران می پردازد که با توجه به مقدورات و موانع از بدو تاسیس ج.ا.ا، تحقق کارآمدی در این نظام چگونه بوده است؟

۲-چارچوب مفهومی پژوهش:

در این مقاله آنچه بعنوان چارچوب مفهومی می‌تواند ملاک عمل باشد کارآمدی در نتیجه (توفیق)می باشد طبق این چارچوب مفهومی، نظام سیاسی باید برای تحقق هدف یا اهداف معینی تاسیس شود و برای ارزیابی کارآمدی، بایداساس محاسبه را توفیقات نهایی آن نظام قرار داد در این نظریه با ملاک رسیدن به اهداف می‌توان کارآمدی نظام‌ها را سنجید، ملاک سنجش کارآمدی، توفیقات نهایی است به طوری که روش‌ها دخالتی در کارآمدی ندارد.(ذو علم،۱۳۷۹، ۵۸) باید دقت نمود که وقتی صحبت از هدف یک سازمان میکنیم، اهداف جزئی و عملی سازمان در فعالیتهای جاری خود نمی‌تواند مبنا باشد، بلکه هدف ذاتی سازمان مطرح است که به نحوی وجود سازمان را توجیه می‌کند. (لاریجانی، ۱۳۷۴، ص ۷۸.) لذا بر پایه این نظریه، این مقاله با تعیین شاخصه‌های کارآمدی نظام ولایت فقیه، به تبیین تحقق این شاخصه ها در جمهوری اسلامی ایران خواهد پرداخت و ارزیابی تحقق این شاخصه ها، با در نظر گرفتن مقدورات و موانع پیشروی آن، ملاک کارآمدی خواهد بود.

۳-پیشینه پژوهش

در بحث کارآمدی نظام جمهوری اسلامی ایران مباحث زیادی صورت گرفته است و آثار زیادی از زوایای مختلف در مقوله کارآمدی ارائه شده است از کنفرانسهای علمی متعدد گرفته تا ارائه مقالات در موضوعات مختلف پیرامون این بحث موجود است که ذیلاً به چند مورد اشاره می‌شود. کتاب جمهوری اسلامی ایران و چالش‌های کارآمدی به قلم سید مرتضی نبوی که به بررسی چالش‌های کارآمدی

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

جمهوری اسلامی ایران پرداخته است و آن را به عنوان یک نظام سیاسی از ابتدای شکل گیری تا به امروز در فرایند تصمیم گیری با چالش‌هایی روبرو دانسته که منشا آن در شناخت تهدیدها و فرصت‌ها در برنامه ریزی‌ها و چالش‌های ناشی از شیوه‌های بر قراری ارتباطات بین عوامل و ساختارهای سیاسی مانند احزاب قوه مقننه ـ قوه مجریه و قوه قضایه و ناهماهنگی بین مراحل مختلف فرایند تصمیم گیری سبب بروز چالش‌های کارآمدی دانسته است لذا نظام در دسترسی به بعضی از اهداف وانجام برخی وظایف و کار ویژه‌های خود دچار مشکل شده و نتوانسته رضایت عمومی را آنچنان که باید وشاید جلب کند در این اثر هیچ اشاره‌ای به مباحث نظری نشده است.

کتاب مباحثی در مشروعیت و کارآمدی به قلم دکتر محمد جواد لاریجانی که برگزیده‌ای از گفتارها سخنرانی‌ها و گفت گوهایی است که نگارنده در محافل علمی ایراد نموده سپس درنشریات مختلف کشور به چاپ رسانده است. چالش‌های فرا روی کارآمدی را احصا کرده که این چالش‌ها به سه دسته تقسیم می‌شود فرهنگی ـ سیاسی ـ واجتماعی در چالش‌های فرهنگی مباحث عمده عبارتند از هویت ایرانی، سوالاتی مختلف نسبت به وحدت حوزه دانشگاه، رابطه علم و ابعاد هنجاری و متافیزیکی آن. در چالش‌های سیاسی به محورهای عمده از قبیل رابطه دین وسیاست و دموکراسی، دین دولتی و دولت دینی، آسیب شناسی انقلاب اسلامی، چالش‌های دهه سوم انقلاب، زمینه‌های شکل گیری دوم خرداد و غیره اشاره شده است. در چالش‌های اجتماعی محورهایی مثل ابعاد اجتماعی فقر، عدالت اجتماعی، رابطه قدرت دولتی و مشکلات اجتماعی مورد بحث قرار گرفته است در کلیه محورهای مورد بحث تنها به بیان دیدگاهها، مواضع و نقدها بسنده نشده بلکه سعی شده است تا سیاست‌های راهبردی نیز برای بهتر شدن اوضاع ارائه شود. این اثر در واقع به جهت حجم کم آن ظرفیت لازم برای اقناع کردن مخاطب در برابر مباحثی که آورده ندارد.

کارآمدی مبانی اندیشه اسلامی درآمدی بر نظام ارزشی وسیاسی اسلام به قلم محمود فتحعلی: در فصل اول کتاب به چند پرسش درباره ارزش پاسخ داده می‌شود؛ پرسش‌هایی نظیر این که ارزش چیست و خاستگاه آن کدام است نسبت میان ارزش و واقعیت چیست چند نوع ارزش وجود دارد و کدام دسته از ارزش‌ها مطلق‌اند در فصل دوم ضمن بیان معانی حق و خاستگاه آن از دیدگاه‌های گوناگون ضرورت وجود قواعد حقوقی و مبانی این قواعد تشریح شده است. در فصل سوم و چهارم ضرورت زندگی اجتماعی ضرورت قانون منشا اعتبار و ارزش قانون و دیدگاه‌های متفاوت در باب این پرسش که حق قانون‌گذاری از آن کیست مطرح و بررسی شده است. در فصل پنجم ضرورت وجود مجری قانون یعنی حکومت و دولت

فصلنامه علمی ـ پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

و عناصر تشکیل دهنده آن تبیین می‌شود. موضوع فصل‌های دیگر عبارت‌اند از: حقانیت حکومت‌ها حکومت در اسلام ولایت فقیه شرایط و اختیارات ولی فقیه ولایت مطلقه فقیه کارآمدی نظام اسلام و کارآمدی نظام جمهوری اسلامی ایران...دراین اثرفقط به تبیین بحث کارآمدی توجه شده اما اینکه بتواند پاسخ گوی شبهات مختلف درباره ناکارآمدی نظام ج.ا.ا باشد پرداخته نشده است

تجربه کارآمدی حکومت ولایتی بقلم علی ذوعلم: این تحقیق در سه بخش سامان یافته است که مباحث نظری در زمینه نقش و جایگاه رهبری ولایی، وظایف و اختیارات ایشان در فلسفه سیاسی اسلام و قانون اساسی، بررسی مقوله کارآمدی و شاخص‌های آن برای سنجش میزان کارآمدی عنصر ولایت فقیه در نظام جمهوری اسلامی، از مهم‌ترین عناوین آن به شمار می‌روندواین تحقیق درصدد اثبات این فرضیه است که با وجود مشکلاتی که نظام جمهوری اسلامی ایران برای نیل به اهداف آرمانی و کلان خود با آنها مواجه بوده و در نظر گرفتن مجموعه شرایط، امکانات و محدودیت‌ها، عنصر رهبری ولایی و نهاد ولایت‌فقیه در این مجموعه، از کارآمدی قابل قبول و بسیار موثری برخوردار بوده و همین کارآمدی علاوه بر ادله نظری خود دلیلی بر درستی ساختاری است که خبرگان منتخب ملت در تدوین قانون اساسی طراحی و تصویب کرده‌اند. این اثر شاخص های کارآمدی را اولویت بندی نکرده است و بیشتر آن را با ملاک های رایج کارآمدی تبین نموده است.

تعدادي مقاله نیز مربوط به این موضوع نگاشته شده است که اهم آن‌ها به شرح ذیل مي‌باشد:

مقاله درآمدی بر مشروعیت و کارآمدی بقلم دکتر حسن روحانی: ایشان با تبین نظری مشروعیت و کارآمدی و نسبت بین این دو، چالش‌های فراروی جامعه ایران را مورد بررسی قرار می‌دهد و ضمن اشاره به مشروعیت اولیه یعنی شروع کار یک نظام در چارچوب مشروع و مشروعیت ثانویه که ناشی از کارایی نظام در اجرای وظایف و تکالیف حکومتی است به رابطه میان مشروعیت با جنبه‌هایی از قبیل افکار عمومی، منابع اقتصادی و ارزش‌ها پرداخته است و اختلافات داخلی، معضلات اقتصادی، گسترش فساد و عقب ماندگی علمی و فنی از جمله مواردی است که می‌تواند کارآمدی نظام و به تبع آن مشروعیت آن را زیر سوال ببرد این امر با توجه به تحولات جهانی و روند جهانی شدن به طور همزمان فرصت‌ها و چالش‌های جدیدی را در برابر جمهوری اسلامی ایران قرار می‌دهد. این اثر بیشتر جنبه کارآمدی را از منظر شاخص رضایت مردم بررسی کرده لذا بیشتر مسئله بیم ها بر امیدها سایه افکنده است و شدیدا تحت تاثیر عنصر کارآمدی از جنس نظام بین الملل است.

مقاله کارآمدی نظام اسلامی، به قلم محمود فتحعلی: ایشان کارآمدی را از عناصر مهم مرتبط با

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعية دراسات العالم الاسلامي
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

مشروعیت شمرده و همواره چالش مهم نظامهای سیاسی می‌داند این عنصر با مشروعیت در نظامهای مختلف فلسفه، سیاست روابط متفاوتی دارد بگونه‌ای که در نظام‌هایی که مشروعیت آنها مبتنی بر رأی مردم است تضعیف کارآمدی در میزان مشروعیت تأثیرگذار است و در نظام‌هایی که بر پایه مشروعیت الهی بنا نهاده شده است

کارآمدی در مشروعیت فلسفی تأثیرگذار هست اما مقبولیت جامعه‌شناختی آنها را متحول میکند. بنابراین نگارنده معتقد است پرداختن به این مقوله ضرورت عام خواهد داشت. این مقاله کارآمدی را بیشتراز منظر مشروعیت و مقبولیت در نظام های الهی و غیر الهی بررسی کرده و تبیینی بلحاظ نظری عمیق به آن نداشته است. مقاله کارآمدی نظام جمهوری اسلامی ایران مدلی برای سنجش و ارزیابی، بقلم نورالله قیصری و مصطفی قربانی: در این مقاله کارآمدی نظام جمهوری اسلامی ایران از جمله موضوعاتی شمرده شده است که به‌رغم اهمیت آن، معیارها و شاخص‌هایی برای ارزیابی و سنجش آن ارائه نشده است

مشروعیت و کار آمدی، به قلم لیپست سیمور: در این مقاله از دیدگاه سیمور لیپست کارآمدی عبارت است از:؛تحقق عینی یا توان سیستم در تحقق کارهای اساسی یک حکومت، به گونه‌ای که اکثریت مردم و گروه‌های قدرتمند درون نظام آن را عینا مشاهده کنند از این رو یک سیستم آنگاه کارایی دارد که بتواند وظایفی را که بیشترین مردم از آن توقع دارند انجام دهد، یا اینکه در نظر ایشان: کارآمدی یعنی موفقیت در تحقق اهداف باتوجه به موانع. این مقاله نیز ملاک و ارزیابی کارآمدی را بیشتر بر اساس شاخص رضایت تبیین کرده که با اولویت بندی در تناقض است

کارآمدی نظام سیاسی مبتنی بر نظریه ولایت فقیه و ابزارهای آن، به قلم ابراهیم کلانتری: نویسنده در این مقاله مسئله کارآمدی نظام‌های سیاسی را، از مسائل بسیار مهم در علم سیاست برشمرده. به دلیل نقش ویژه‌ای که کارآمدی در اقتدار و ثبات سیاسی حکومت‌ها دارد، این مسئله در دنیای جدید از دغدغه‌های اصلی حاکمان و سیاست‌مداران جهان به شمار می‌آید. «کارآمدی نظام سیاسی مبتنی بر نظریه ولایت فقیه و ابزارهای آن» موضوع اصلی این نوشتار است که نگارنده سعی کرده است با مروری بر تعریف و نظریه‌های رایج در این حوزه، در روشی جدید پس از تحلیل مؤلفه‌ها و عناصر اصلی کارآمدیِ یک نظام سیاسی، تعریف جدیدی از کارآمدی ارائه دهد و سپس حضور عینی و همه‌جانبه همین مؤلفه‌ها و عناصر را در نظام سیاسی مبتنی بر نظریه ولایت به اثبات برساند. در این مقاله نشان داده می‌شود نظام سیاسی اسلام، هم از زاویه ابتنا بر اصول و باورها، هم از زاویه ساختار و سازوکارهای حاکمیتی و هم از

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

زاویه اقدام و عمل، می‌تواند در جایگاهی کارآمدتر از سایر نظام‌های سیاسی رایج دنیا قرار گیرد. این مقاله تاکیدی بر نظام ج.ا.ا بعنوان نمونه عینی از نظریه نظام ولایت فقیه نداشته است

کارآمدی نظام جمهوری اسلامی ایران شاخص‌ها و مکانیسم‌ها از نظر امام خمینی به قلم فرج‌الله قاسمی: این مقاله در واقع تلاشي است در راستاي تبيين مساله كارآمدي نظام جمهوري اسلامي ايران از ديدگاه امام خميني (ره). از اين رو با اشاره به مفهوم كارآمدي، شاخصه‌ها و مكانيسم‌هاي آن، ديدگاه‌ها و انديشه‌هاي امام خميني در اين زمينه بررسي شده است. به گمان نگارنده از آن‌جا كه شكل گيري انقلاب اسلامي و انديشه‌هاي امام خميني (ره) برمبناي اعتقادات ديني است، كارآمدي، شاخصه‌ها و مكانيسم‌هاي آن نيز در اين راستا برمبناي الگوي اسلامي استوار است؛ شاخصه‌ها و راه‌كارهايي از قبيل قانون‌گرايي، مردم گرايي، شايسته‌سالاري، مصلحت و وحدت كه در اين مقاله بدان‌ها اشاره شده است

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعية دراسات العالم الاسلامي
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

٤-فرضیه تحقیق

نظام جمهوری اسلامی ایران که شاخصه‌های کارآمدی به دلیل اختلاف ماهوي‌شان با منطقي متفاوت از منطق نظام‌هاي سياسي غيرديني مورد ارزيابي قرار می‌گیرند بنابر اهداف، امکانات و موانع پیشروی خود، البته علی رغم محدودیت امکانات و حجم گسترده موانع درونی و بیرونی شاخصه ها، اعم از سیاسی، اقتصادی و فرهنگی، موفق عمل کرده و نمونه یک سیستم کارآمد براساس مولفه های مذکور را ارائه داده است لکن ادامه مسیر موفق آن، نیازمند الگو و نرم‌افزارهایی است که تولیدات فکری و علمی خودرا مبتنی بر همان اصول تاسیسی و ارزش‌های والای دینی خود ارتقا بخشد.

٤- اهداف نظام ولایت فقیه

در نظریه ولایت فقیه، تحقق کارآمدی در گرو اهداف نظام ولایت فقیه است البته تحقق اهداف برای کارآمدی حکومت در تمام نظامات سیاسی ضمن توجه به اهداف رایجی مانند خدمات عمومی بهداشتی، امنیت، رفاه که در همه حکومت ها مطرح است، اما اهداف درنظریه ولایت فقیه اهداف خاصی مبتنی بر نظام ارزشی اسلام در نظر گرفته شده است چراکه ارزشها سنگ بنای هر نظام سیاسی و اجتماعی را در نظام دینی تشکیل می دهند و آنها را قوام و استمرار می بخشند.

لذا اجمالاً عمده‌ترین اهداف نظام ولایت فقیه، که در واقع تبیین کارآمدی آن است بیان می شود که همان اهداف در کارآمدی نظام سیاسی اسلام نیز می باشد که عبارتند از: تامین سعادت، آزادی و رهایی

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

از بردگی، هدایت و تربیت مردم، استقرار توحید و خداپرستی. (جوادی آملی، ۱۳۷۸، ص۱۰۱)

با توجه به اهدافی که در نظام ولایت فقیه شمرده شد باید توجه کرد که کارآمدی هر نظامی تابع انسجام و منطقی قوی از اندیشه ایست که آن نظام را ایجاد کرده است. تا هنگامی که عناصر مختلف سیاسی، اقتصادی و به خصوص فرهنگی جامعه‌ای از انسجام و منطقی درونی برخوردار نباشد نمی‌توان مجموعه آن جامعه را در مسیر پیشرفت یا توسعه یافتگی سوق داد چراکه وقتی صحبت از کارآمدی نظام سیاسی است ارکان کارآمدی آن را نمی توان نادیده گرفت لکن حرف از توسعه و پیشرفت زد چراکه کارآمدی یک نظام شامل همه ارکان سیاسی، اقتصادی، فرهنگی اجتماعی، قدرت نظامی و منابع عظیم انسانیست و انقلابی که در ایران بر علیه نظام پهلوی اتفاق افتاد در واقع ناشی از همان ناکارآمدی در تمام ارکان آن سیستم بود نظامی که جایگزین آن شد نظامی مردمی البته مبتنی بر قوانین اسلامی، با رهبری ولی فقیه، که با دموکراسی های معمول در غرب و شرق عالم تفاوت ماهوی داشت. با این مقدمه می پردازیم به ملاکهای تحقق شاخصه های کارآمدی نظام جمهوری اسلامی ایران البته با توجه به مقدورات و موانعی که از بدو تاسیس با آنها روبرو بوده است.

ساختار تحقق ملاک های کارامدی بر اساس نظام ولایت فقیه

طراحی ساختار و تدوین ملاک ها بر مبنای مولفه های مستخرج از نظریه ولایت فقیه و همچنین سیر انباشتی این شاخص ها در اندیشه رهبران جمهوری اسلامی در خلال سال های متمادین بعد از انقلاب اسلامی است. بدیهی است که ارائه برخی از شاخصها پسینی هستند. یعنی ارائه شاخص مسبوق به درک عمیقی از مسائلی است که در مقاطع مختلف جمهوری اسلامی ایران با آنها روبرو شده است. لذا احتمال توسعه شاخص ها بر اساس بررسی نظریه های دیگر ممکن خواهد بود.

۱-ملاک های تحقق شاخصه حاکمیت قانون در ج.ا.ا.

محوریت قانون یکی از اهداف اساسی در نظام‌های سیاسی است که موکدا نیز مورد توجه اسلام بوده و رعایت آن ضروری می‌باشد. به‌عبارتی شاخصِ مؤثر در کارآمدی نظام سیاسی، قوانین اعتقادی و ارزشی اسلام است.و قانون و قانونگذاری و حاکمیت آن یکی از مهم ترین مسایلی است که در هر حکومت مدعی تأمین سعادت مردم (اعم از دنیوی یا اخروی) باید به آن به عنوان یکی از مسایل بنیادین پرداخته شود . چرا که این قانون است که چارچوب حرکت یک جامعه را به سوی اهداف خود تعیین می‌کند.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

۱. مقدورات حاکمیت قانون در ج.ا.ا.

۱ - ۱. تدوین قانون اساسی

یکی از بنیادی ترین حرکت در حاکمیت قانون که بدستور امام(ره) بدون اتلاف وقت مورد تاکید ایشان واقع شد تدوین قانون اساسی توسط خبرگان ملت بود قانون اساسی ج.ا.ا، که جمهوری بودن نظام سیاسی کشور را به طرق مختلف تضمین کرده است اصل تفکیک قوا، محوریت مردم در شکل گیری نظام و نیز اداره امور کشور به اتکای آرای عمومی در نظام ج.ا.ا را مورد پذیرش قرار داده و تمهیداتی را برای تحدید قدرت دول، محو استبداد، نهادینه کردن آزادی، مقابله با فساد و سوء استفاده از قدرت را پیش بینی کرده است و حاکمیت قانون اساسی بر تمام قوانین در تمام نهادهای قانون گذار کشور حاکم است. (برگرفته از قانون اساسی)

۱-۲. مجلس شورای اسلامی

از جمله اولین برآیند کارکرد تاسیس نظام، تشکیل مجلس شورای اسلامی بود که در واقع ثمره مهم مردم سالاری و حاکمیت قانون را در نظام تازه تاسیس ایران نوید می‌داد چراکه در نظام جمهوری اسلامی ایران مجلس بارزترین مظهر اعمال حاکمیت ملی و قدرت در ساختار قانونگذاری تلقی می‌شود. به گونه‌ای که هر نوع ارزیابی کارآمدی از نظام، شامل ارزیابی از کارکرد مجلس نیز می‌شود و بالعکس هر نوع ارزیابی از مجلس به نوعی ارزیابی کارآمدی نظام است. (هاشمی سید محمد ، فصلنامه حقوق، ش ۱۶، ۱۳۹۱) که مجلس می‌تواند با تصویب قوانین در خور بدانها جامع عمل بپوشاند.

۱-۳. مجمع تشخیص مصلحت نظام

یکی دیگر از نهاد های قانونی در شاخصه حاکمیت قانون برای صیانت از مخدوش شدن و یا رفع موانع برای اجرایی شدن قانون که به دستور امام ایجاد شد و بعدا وارد قانون اساسی هم شد مجمع تشخیص مصلحت نظام است که در واقع بازوی مشورتی رهبری نیز محسوب می‌شود فرایند قانونگذاری در ج.ا.ا در قانون اساسی به‌نحو روشنی، تشریح شده و مشخص است که لوایح و طرح‌ها پس از تصویب در صحن مجلس به شورای نگهبان ارسال می‌شود و پس از تأیید آن شورا اجرا خواهد شد و در صورت بروز اختلاف بین مجلس و شورا به مجمع تشخیص مصلحت ارسال خواهد شد و نظر مجمع ملاک عمل خواهد بود.

۱-۴. شورای نگهبان قانون اساسی

در نظام جمهوری اسلامی ایران، شورای نگهبان یکی از مهمترین نهادهای حکومتی به شمار می‌آید

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعية دراسات العالم الاسلامي
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

به گونه‌ای که نبود آن در کنار مجلس قانونگذاری، موجب عدم اعتبار مجلس و مصوبات آن میشود.(اصل ۹۳ قانون اساسی) علت اصلی نامگذاری این نهاد به «شورای نگهبان» دو مسئله حراست و نگهبانی از «احکام اسلام» و صیانت از «قانون اساسی» می‌باشد.

۲. موانع حاکمیت قانون در ج.ا.ا.

۲-۱. قانون گریزی

در جمهوری اسلامی به علت عملکرد بد بعضی از مسئولین، مردم اعتمادشان نسبت به سیستم کاهش پیدا کرده لذا این باعث می‌شود تا به قوانین مصوب سیستم هم اعتماد نکنند، بدیهی است که در این‌صورت نبود ناظری قوی باعث شده در برخی موارد قوانین را مراعات نکنند. دلیل دیگر برای بروز قانون‌گریزی دلایل اقتصادی است. وجود مشکلات اقتصادی در جامعه امروز ایران، تاثیر زیادی بر همه ابعاد زندگی فردی و اجتماعی گذاشته است. مشکلات اقتصادی هم بر تقوای مردم که یک ناظر درونی است، تاثیر دارد و هم بر فرهنگ تبعیت از قانون تاثیر می‌گذارد و روحیه قانون‌پذیری را به‌شدت پایین می‌آورد(دشتی محمد تقی،ص۴۸ ، ۱۳۹۶) که متاسفانه شاهد آن در موانع حاکمیت قانون هستیم.

۲-۲. دور زدن قوانین

آنچه باعث شده در برخی موارد قانون دور زده شود ضعف خود قوانین است، برخی قوانین در نظام تقنینی جمهوری اسلامی ایران داری ضعف های ذاتی هستند اولا؛ برخی متشتت و قدیمی و ناکارآمد هستند، برخی قوانین با هم موازی و چه بسا متعارض هستند، و برخی دیگر غیر منعطف هستند لذا محکم نبودن مبانی تصویبی قوانین دور زدن آن را سهل می‌کند و متاسفانه این پدیده بصورت متکثری رواج دارد.

۲-۳. خلاءقانونی

خلاء قانونی، موجب ناتوانی قوه قضاییه در برخورد با پدیده فسادزاست بعنوان مثال هیچ قانونی برای مبارزه با رانت و رقابت مضر وضع نشده است از طرفی قوانین ما در موضوع مبارزه با فساد شفافیت و توانایی لازم را ندارد لذا حاکمیت قانون در چنین بخش هایی کاملا مخدوش است.

۲- ملاک های تحقق شاخصه عدالت اجتماعی در ج.ا.ا.

عدالت اجتماعی عبارت است از شناخت حقوق طبیعی و قراردادی که جامعه برای تمام افراد قائل است و تخصیص «منصفانه ی» منابع در یک جامعه است (روتلج: ۲۰۰۶، مدخل های G-O، ص ۸۵۸)

فصلنامه علمی -پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

بررسی آثار و اندیشه امام خمینی نیز بیانگر این نکته است ایشان تحقق انقلاب اسلامی و برقراری نظام جمهوری اسلامی را نه به خاطر نفس تشکیل حکومت و ایجاد نظام حکومتی دیگری در برابر حکومت سلطنتی موروثی می‌داند بلکه نفس تشکیل حکومت و بالاتر از آن هدف از انقلاب، تحقق عدل اسلامی است. از دید ایشان بطور کلی فلسفه تشکیل حکومت تحقق عدالت و قسط در جامعه است. (امام خمینی، ج۲ ،۴۶۴تا۴۶۶)

۱. مقدورات عدالت اجتماعی در ج.ا.ا.

۱ - ۱. عدالت در آموزش همگانی

توسعه آموزش عالی در بخش های دولتی و غیر دولتی و افزایش ظرفیت دانشجویان تا چندین برابر، قبل از انقلاب اسلامی است. تعداد دانشجویان که قبل از انقلاب، حداکثر ۱۵۵ هزار دانشجود بود،(آبراهامیان یرواند ،ص۳۹۴.) نزدیک به ۷۰ درصد بزرگسالان کشور بی‌سواد بودند و کم‌تر از ۴۰ درصد کودکان می‌توانستند به مدرسه بروند، اکنون رقم باسوادی در کشور به عدد ۱۰۰ درصدی در حال نزدیک شدن است.(حشمت‌زاده، محمدباقر، ص۵۵)

۱-۲. عدالت بهداشتی و درمانی

پس از انقلاب اسلامی در زمینهٔ بهداشت و درمان، تحولات چشمگیری رخ داد. وضعیت بهداشت و درمان نسبت به گذشته کاملا متحول شده است؛

در تولید بیش از ۹۶ درصد دارو و بخش قابل توجهی از تجهیزات پزشکی مورد نیاز، خودکفا شده است و توانسته است سن امید به زندگی را از ۵۸ سال به ۷۲ سال ارتقاء دهد تعداد پزشکان نیز از ۱۵ هزار نفر به بیش از ۱۱۱۰۰۰ نفر و تعداد بیمارستان‌ها از ۶۰ تا ۷۰ بیمارستان در مرکز استان‌ها و برخی از شهرستان‌ها، به بیش از ۱۰۰۰ بیمارستان خصوصی و دولتی در تمام شهرستان‌ها و برخی از بخش‌های روستایی رسیده است.(وزارت بهداشت، بهمن۱۳۹۲،ص۱) در بخش تولید واکسن مخصوصا در دوران کرونا موفقیت های چشمگیری داشته است.

۱-۳. عدالت در خدمات اجتماعی

از جمله گسترش شبکه راه‌های کشور ، گازرسانی ، برق و آب آشامیدنی و افزایش قابل توجه تولیدات پتروشیمی، فولاد و ... را می‌توان بیان کرد بعد از پیروزی انقلاب، توجه به روستاها و مناطق محروم کشور برای دولت و برنامه ریزان از اولویت خاصی برخوردار شد.

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

سازمان های حمایت گر که به منظور نهادینه کردن عدالت اجتماعی پدید آمدند عبارتند از:

۱- ۳- ۱. بنیاد مسکن انقلاب

۲-۳-۱. مسکن مهر

۳-۳-۱. جهاد سازندگی

۴-۳-۱. کمیته امداد امام خمینی

۵-۳-۱. سازمان بهزیستی کشور

۶-۳-۱. سازمان تامین اجتماعی

که همه این نهادها و سازمان ها در مسیر اعتلای کرامت انسانی و کمك به تحقق عدالت اجتماعی فعالیت می‌کنند.

۲. موانع عدالت اجتماعی در ج.ا.ا.

۱-۲. نرخ بیکاری

نرخ بیکاری در برخی شاخص ها نتایج غیر قابل قبولی وجود دارد؛ ازجمله ادامه روند بیکاری و افزایش بیکاران فارغ التحصیل که آمار نرخ بیکاری اعلامی مرکز آمار در سال ۱۳۸۹ به افزایش ۷/۱۴ درصدی این میزان اشاره داشت. که در سال ۱۳۹۸ نرخ بیکاري جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر ۱۰,۷ درصد بوده است که از آخرین آمار به تعداد قابل ملاحظه‌ای افزایش یافته است.(درگاه ملی آمار ، ۱۳ اردیبهشت ۱۳۹۹)

۲-۲. پدیده آقازاده ها و مدیران ناشایست

وجود صدها آقازاده در دانشگاههای آمریکایی و اروپایی، بنگاهها و موسسات متعلق به فرزندان(مسئولین)، در کنار رانتهای اطلاعاتی، اشرافیگری، حقوقهای نجومی، کشور را با بحران عدالت روبرو کرده است از طرفی بعضا مدیران ناشایست و اختلاس ،ارتشا،فساد اداری، رانت اقتصادی و اطلاعاتی و دهها مولفه دیگر بسط عدالت اجتماعی را شدیدا در جمهوری اسلامی ایران زیر سئوال برده است که از عوامل اصلی موانع عدالت اجتماعی می باشد.

۳-۲. بانکداری یا بنگاه دار

عملکرد بد و بی تدبیرانه بانک مرکزی مخصوصا سیاست های ارزی در دوران تحریم و تخصیص ارزهای مصوب که فسادزا بوده و از طرفی موسسه های مالی و اعتباری و هزینه های سرسام آوری که بر مردم تحمیل کرده است وام های بی ضابطه و بدون بهره برای تعدادی معدود و بهره های بالا برای

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

مردم عادی و گرفتن ربا گونه آن، باعث بهم ریختی زندگی مردم شده است برخی از این بانک ها بجای بانکداری به قول رهبری نظام: بنگاهداری میکنند و نظارت ضعیف بانک مرکزی باعث شده که پدیده بی عدالتی در این بخش از اقتصاد کشور بسیار مخرب باشد.

۴-۲. فساد اداری

البته فساد اداری، عارضه ای است که نه تنها ایران بلکه به اذان کارشناسان بین المللی «امروزه گریبان گیر همه کشورها توسعه یافته یا کمتر توسعه یافته، می باشد. در فهرست سازمان بین المللی شفافیت TI، که هر ساله کشورها را بر حسب میزان شیوع فساد رتبه بندی می کند، نیز هیچ کشوری از قلم نمی افتد، مگر آنکه آماری در خصوص شاخص های فساد از آن کشور وجود نداشته باشد.» در واقع، هر جایی که دولت وجود داشته باشد، فساد اداری نیز کم و بیش وجود خواهد داشت. به گفته صاحب نظران فساد اداری، محصول مداخله دولت در اقتصاد است لذا هرجا فساد اداری زیاد باشد فساد مالی نیز زیاد خواهد بود(محمودي وحيد۱۳۸۱،ص۱۲).

۳- ملاک های تحقق شاخصه امنیت و ثبات سیاسی در ج.ا.ا.

یکی از برجسته ترین شاخصه کارآمدی جمهوری اسلامی ایران امنیت و ثبات سیاسی که برای رسیدن به این شاخصه هزینه سنگینی را متحمل شده است هم در امنیت داخلی و هم منطقه‌ای و هم بین المللی.

۱. مقدورات امنیت و ثبات سیاسی در ج.ا.ا.

۱-۱. مقدورات امنیت نظامی

نیروهای مسلح در رژیم گذشته، توانمندی تجهیزاتی قابل توجهی نداشتند لذا یکی از ثمرات انقلاب، ایجاد روحیه اعتماد بنفس بود که باعث شد با از بین رفتن روحیهٔ حقارت و خودکم بینی، روحیهٔ ابتکار و خلاقیت در کارکنان و متخصصان نیروهای مسلح به وجود آمد.

ساخت انواع بمبها و موشکهای مدرن، انواع هواپیما جنگی و تعمیرات اساسی هواپیماها، بالگردهای نظامی و پشتیبانی، انواع رادارهای فوق پیشرفته، زیردریایی، ناو و ناوشکن، قایقهای فوق پیشرفتهٔ پرنده با سرعت بالا و امکان شلیک و رادارگریز، انواع تانک، نفربر، سلاحهای ضدتانک، تجهیزات پیشرفتهٔ جنگ الکترونیک و سایبری، تنها گوشهای از دستاوردهای تسلیحاتی بومی جمهوری اسلامی ایران میباشد. (نصیری، علی اصغر، شماره ۱۱۶،۱۳۹۷) و انواع پهپادها. البته باید توجه داشت که این مقدورات و

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

فرصت‌ها در شرایطی بوده است که دشمنان جمهوری اسلامی از ابتدای پیروزی انقلاب در تهاجمات با حداکثر توان نظامی عمل کرده اند.

۲-۱. مقدورات امنیت اقتصادی

بررسی های کارشناسان نشان می‌دهد جمهوری اسلامی از جهت مقدورات و داشته های اقتصادی دچار فقر نیست بلکه برعکس از توان بالای اولیات اقتصادی و ظرفیت های معنوی و خدادادی در حد بسیار بالایی برخوردار است.

۱- ۲- ۱. وجود منابع عظیم انرژی، معادن، اقلیم‌های گوناگون و به طور کلی منابع خدادادی،

بر پایه برآوردها، ایران رتبه نخست گاز طبیعی با ۱۸/۳٪ گاز جهان و رتبه سوم نفت جهان با ۱۵۸/۷ میلیارد بشکه نفت شامل ۹/۳٪ نفت جهان که عمر آن‌ها بیشتر از صد سال برآورد می‌شود، است(واعظی، محمود، شماره۱۷، ۱۳۸۸) همچنین ایران ۷٪ معادن جهان را دارا می‌باشد. ارزش معادن ایران ۱۰۰ میلیارد دلار برآورد شده‌است که در صورت سرمایه‌گذاری این عدد افزایش می‌یابد اکثر معادن ایران محوطه باز و در کلاس جهانی هستند. مانند معدن مس سرچشمه با ۱/۲ میلیارد تن با گرید ۰/۷٪، معدن روی انگوران با ذخیره باقی‌مانده ۹ میلیون تن با گرید ۳۵٪، معدن روی مراغه با ۱۶۰ میلیون تن گرید ۲٪، معدن سنگ آهن سنگان با ذخیره ۱/۲ میلیارد تن (رتبه نهم جهان) و معدن گل گهر سیرجان با ۱ میلیارد تن (رتبه دهم جهان).(هادی زنوز، بهروز، - شماره ۱۵ص ۱۳۳ ،۱۳۸۳)

۲-۲-۱. توسعه و عمران و رشد فزاینده زیرساخت‌ها

ایران با وجود کمتر شدن درآمدهایش و نیز موانع زیادی که با آن ها روبه رو بوده، در توسعه و عمران کشور کارنامهٔ قابل قبولی برجای گذاشته است. این ادعا با مقایسهٔ کارنامهٔ اقتصادی رژیم گذشته بیشتر آشکار می‌شود.

۳-۲-۱. صنعت دانش و فناوری و به تبع آن، برخی عرصه‌های صنعتی

ج.ا.ا وارث صنعتی است که میزان وابستگی آن به خارج بسیار زیاد بوده به همین سبب، صنایع کشور پس از انقلاب، به دلیل محاصره اقتصادی و تامین نشدن مواد اولیه و واسطه ای، دچار رکود شدید شد. ج.ا.ا توانست پس از انقلاب در زمینه کاهش وابستگی شدید به مواد اولیه وارداتی، تخصصهای فنی و اطلاعات و دانش فنی خارجی، اقدامات در خور توجهی انجام دهد. به همین علت پس از انقلاب اسلامی، ظرفیتهای وسیعی در کشور پدید آمد و تولید مواد اولیه، ایجاد صنایع تبدیلی، صنایع تکمیلی و پر کردن حلقه های مفقوده صنعت جدی گرفته و گامهای بلندی در این راه برداشته شد.

بعنوان مثال: تقویت و گسترش صنایع پتروشیمی را میتوان در همین ارتباط ارزیابی کرد. (شاکری،

فصلنامه علمی -پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

عباس ، شماره ۲۱، ۱۳۸۳)

۴-۲-۱. محصولات کشاورزی

بخش کشاورزی از مهمترین و استراتژیک ترین بخشهای اقتصادی هرکشوری بشمار می‌رود در رژیم گذشته، ایران بزرگترین واردکنندهٔ مواد غذایی بهشمار میرفت؛ کشور تنها برای ۳۳ روز قادر بود غذای مورد نیاز را در داخل تهیه کند، ولی با پیروزی انقلاب اسلامی، تحول چشمگیری در کشاورزی کشور به وجود آمد؛ بهگونهای که، ضمن خودکفایی در بیشتر محصولات کشاورزی، تنها کمتر از پنج درصد مواد غذایی مورد نیاز از خارج از کشور وارد میشود؛ از اینرو، کشور در حال حاضر میتواند غذای بیش از سیصد روز را در داخل تهیه کند. در برخی اقلام کشاورزی نیز در ردیف صادرکنندگان قرار گرفته است. (ملکوتیان، مصطفی، ش۳۱۳،ص ۴۰-۴۳)

۳-۱. مقدورات امنیت سیاسی

۱- ۳- ۱. تمامیت ارضی و هویت سرزمینی ایران

یکی از مقدورات امنیت سیاسی مهم ج.ا.ا تثبیت تمامیت ارضی و هویت سرزمینی ایران می باشد

از لحاظ جغرافیای سیاسی، ایران در منطقه‌ای قرار دارد که در ادبیات سیاسی جهان به قلب جهان[1] مشهور است. تسلط ایران بر آبراه‌های انرژی جهان فرصتی است که قدرت بازدارندگی خاصی برای ایران ایجاد و تهاجم به ایران را با خطر تلافی بزرگ روبه‌رو می‌کند. در یک جمع‌بندی از مقدورات امنیت سیاسی ج.ا.ا (رهبری، توانایی دفاعی، علمی و تکنولوژیک، توانمندی هسته‌ای، و...).(شعبانی‌ساورویی رمضان ، شماره ۱۶، ۱۳۸۴) بنابراین بزرگترین مقدور و فرصت سرزمینی ایران اینست که در یکی از حساس‌ترین موقعیت‌های ژئوپلیتیکی جهان قرار گرفته، به گونه‌ای که مناطق ژئوپلیتیکی فعالی با کارکردهای گسترده و متعدد گرداگرد آن را فرا گرفته و آن را به صورت کانون جاذبه دیپلماسی منطقه‌ای و جهانی درآورده است. این موقعیت باعث تأثیرگذاری ایران در روند تحولات جهانی و منطقه‌ای شده است.

۲-۳-۱. استقلال سیاسی و قطع هر نوع وابستگی

استقلال در سیاست خارجی یکی از اهم مقدورات و دستاوردهای امنیت سیاسی ایران است. در رژیم سابق بدلیل وابستگی و نفوذ کشورهایی نظیر انگلستان و آمریکا، در ساختار سیاسی ایران، استقلال سیاسی وجود نداشت و سیاست خارجی کشور در راستای منافع کشورهای بیگانه بود لذا یکی از شعارهای اصلی در جریان انقلاب اسلامی استقلال آزادی جمهوری اسلامی بود که ایران با رهایی از

1. HEARTLAND

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

نفوذ آمریکا و انگلیس، استقلال سیاسی خود را به دست آورد و از آن پس سیاست خارجی ایران باتوجه به منافع ملی و اصول اسلامی و مصالح آن باز تعریف شد.

۳-۳-۱. نقش الگو شدن ایران در منطقه و جهان

پیروزی انقلاب، جان تازه‌ای را در جنبشهای آزادیبخش در جهان و جوامع اسلامی دمید چراکه نقطه قوت مهم انقلاب اسلامی تکیه بر ایدئولوژی اسلامی با حرکتی انقلابی با فاصله گرفتن از مبانی اندیشه‌ای ناسیونالیسم و مارکسیسم بوده است که نوید بیداری اسلامی در منطقه و سطح جهان را می‌داد بنابراین در عصر غلبه اندیشه مارکسیسم و لیبرالیسم، پدیده انقلاب اسلامی با جایگزین شدن اندیشههای اسلامی بهجای اندیشههای مادی، تاثیر شگرفی را بر معادلات ایدئولوژیکی ایجاد کرد بطوریکه باعث شکلگیری برخی جریانها و گروههای سیاسی و احیای نقش جنبشهای آزادی بخش ازجمله موجودیت برخی گروهها و جریانهای سیاسی شد.

مانند حزبالله لبنان، امل اسلامی، جنبش جهاد اسلامی و حماس فلسطین، نهضت اجرای فقه جعفری پاکستان و از طرفی خارج شدن برخی دیگر از گروهها و جریانها از حالت انفعال و رکود شد، مانند حرکت اسلامی در بیتالمقدس و الخلیل.(محمدی، منوچهر، ۱۳۹۰،ص۸۹)

۴-۳-۱. اسلامی بودن (شیعی بودن) نظام سیاسی

ایران با تکیه و تأکید بر آموزه‌ها و ارزش‌های دین اسلام و مذهب تشیع، از ظرفیتی مناسب برای حفظ امنیت ملی در داخل و امنیت منطقه‌ای برخوردار است و نقش تأثیرگذاری بر جریان‌های سیاسی شیعی در منطقه و به‌ویژه کشورهایی مانند عراق، بحرین، لبنان و یمن به‌عنوان کشورهایی دارای جمعیت شیعه‌مذهب، بهره‌مند است که شکل گیری جبهه مقاومت باعث مخدوش شدن هژمونی آمریکا در منطقه و ایجاد ثبات برای ایران شده است.

۴-۱. مقدورات امنیت اجتماعی و فرهنگی

یکی از موضوعات بسیار مهمی که در مباحث امنیت روحی و روانی و به تبع آن در ایجاد جامعه‌ای امن و با نشاط تاثیر دارد و به مثابه روح و جان هر ملتی است و نوع نگاه آن را نسبت به نظام هستی و انسان تبیین و تفسیر می‌کند و در واقع شناسنامه هویت، باور و به عبارتی اصول جهان بینی ونظام ارزشی آن ملت است، نظام فرهنگی و تبلور آن در نظام اجتماعی است. از اهم این اهداف می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد: شناخت خدا، شناخت هستی، شناخت انسان، شناخت معاد، شناخت ارزشها، شناخت حقوق و وظایف، تزکیه و تربیت، عدالت اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، امنیت، رفاه دنیایی، رفع نیازهای روحی و

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

عاطفی و تحقق حکومت جهانی اسلام.(فتحعلی محمود، ۱۳۸۳، شماره ۱۱،ص ۹۲)

مواردی که بر شمرده شد به نسبتی که در جامعه اسلامی تبلور یافته باشد از پشتوانه های امنیت پایدار آن جامعه محسوب می‌شود که این خود به تنهای در سلوک اجتماعی افراد آن جامعه نیز نقش بسزایی دارد

۲. موانع امنیت و ثبات سیاسی در ج.ا.ا.

۲-۱. موانع امنیت نظامی

در این قسمت بصورت فهرست وار و برگزیده به چند نمونه از توطئه های نظامی علیه جمهوری اسلامی ایران که نه تنها بعنوان موانع امنیتی آن بلکه کلا برای براندازی نظام اشاره می‌شود تا ابعاد تبدیل تهدیدات به فرصت ها در حوزه نظامی بیشتر تبیین شود که عبارتند از:

۲-۱-۱. حمله عراق و اشغال خاک ایران

۲-۱-۲. تحریم تسلیحاتی ایران

۲-۱-۳. آرایش جنگی ۴۰ ساله علیه ایران

۲-۱-۴. تقویت تروریسم تکفیری در منطقه

۲-۱-۵. ساماندهی جنگ هیبریدی علیه ایران

آمریکا و متحدانش در طول سالهای گذشته به ویژه در یک سال گذشته، در تلاش بوده اند تا از طریق راهاندازی جنگ هیبریدی علیه انقلاب اسلامی ایران، نظام اسلامی در ایران را ساقط کنند.(چهل سال توطئه و چهل سال مقاومت ،ص۱۱۶، ۱۳۹۷)

با توجه به مطالب فوق جمهوری اسلامی توانسته تمام این توطئه ها را خنثی کند و در مواردی آنها را به فرصت مبدل کند لذا با این حجم تهدیدات توانمندی در عرصه نظامی یکی از مقدورات چشمگیر جمهوری اسلامی ایران است.

۲-۲. موانع امنیت و ثبات اقتصادی

در کنار مقدورات نظام اقتصادی که مورد بحث قرار گرفت ج.ا.ا موانع و تهدیدات اقتصادی زیادی دارد که به دو دسته موانع داخلی و موانع خارجی تقسیم می‌شود. در بخش موانع و تهدیدات داخلی باید گفت که ایران موانع زیادی را پشت سر گذاشته و مواردکثیری نیز پیش رو دارد بطور کلی از لحاظ موانع اقتصادی نظام دچار مشکلات عدیده می‌باشد که عمده آن سیاستگذاری و برنامه ریزی در نظام اقتصادی و مشکل مدیریت توانمند اقتصادی است و شاید عمده دلیل آن دو گانگی گذار از اقتصاد وابسته رژیم

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

گذشته به اقتصاد فعلی با مولفه های پذیرفته شده مطابق با نظریات اسلامی باشد البته در موارد یاد شده بنابر نظریه کارشناسان امر، نظام نه تنها دچار فقر نظری نبوده بلکه از ابتدای انقلاب در حوزه مسائل اقتصادی و حتی اجتماعی تولید کننده اندیشه نیز بوده است اما ناخواسته عمده مشکل بخاطر خو گرفتن مدیران اقتصادی با نظریات رایج اقتصاد لیبرالیستی می‌باشد که اساس تحصیلات و آموزه های آکادمیک مدیران بر آن پایه بنا شده است حال علت آن یا نشده و یا نتوانستند در دوره گذار این دوگانگی را خوب مدیریت کنند لذا مجبور به مصرف توصیه های مکاتب غیر بومی بوده اند. به تعبیر دقیقتر تئوری های اقتصادی و اجتماعی دیگران چون در عمل رایج بوده مورد مصرف قرار گرفته و نظریات اقتصاد اسلامی هنوز از مرحله نظر به مرحله عمل وارد نگریده و بتبع آن (غیر از اقتصاد مقاومتی) نظریاتی براساس مطالبات اقتصادی روز تولید نشده است و این طبیعی است تا نظریه‌ای وارد حوزه عمل نشود و به دوره آزمون و خطا وارد نشود راکد بوده و اندیشه تازه و نو متولد نخواهد کرد.

۱-۲-۲. کاهش و آسیب درآمدهای کشور

پس از ساقط شدن رژیم پهلوی، سوای مباحث نظری، جمهوری اسلامی دچار تنگناهای اقتصادی شدیدی شد و تغییرات اقتصادی محسوسی را تجربه کرد که عمده دلیل آن مربوط به درآمدهای نفتی بوده است اگر شاخصههایی مانند افزایش جمعیت، کاهش تولید و صادرات نفت خام، کاهش ارزش دلار و افزایش تورم جهانی، وقتی هم زمان تجزیه و تحلیل شود، مشخص می‌شود که بعضا وخامت اوضاع اقتصادی پس از انقلاب ناشی از درآمدهای ارزی کشور است که نسبت به دوره گذشته، تا حدود یک پانزدهم کاهش حقیقی داشته است. همچنین، اگر به حوادث و رخدادهای پس از انقلاب که در رژیم سابق وجود نداشت و موانع بسیاری در راه تحول اقتصادی ایران پدید آمده بود نگاهی شود ، عمق فاجعه در کاهش درآمدها آشکارتر میشود. (نصری، محسن،ص۱۷۸-۱۳۸۹،۱۷۹)

۲- ۲- ۲. آسیب های عدیده در نظام اقتصادی

البته چنانکه اشاره شد باید به این نکته اساسی توجه داشت که علاوه بر موارد ذکر شده فوق، در داخل درگیر فساد اقتصادی و فامیل سالاری به جای شایسته سالاری، اتلاف منابع و افزایش هزینه های غیر ضرور، عدم پیوند علم با صنعت، وابستگی به نفت و استفاده بی رویه از منابع بویژه آب و مشکلات زیست محیطی و حوادث منطقه و جهان اسلام، بر مشکلات و موانع توسعه اقتصادی ایران افزوده است.

۳-۲-۲. موانع خارجی بر سر امنیت اقتصادی

اولین نکته در بحث موانع خارجی ایران، مسئله نفت بعنوان استراتژیک ترین محصول صادراتی در

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

حوزه اقتصاد می‌باشد برخلاف شرایط پس از انقلاب، ایران همواره برای صدور نفت و یا در مورد قیمت آن با سنگ‌اندازی دشمنان مواجه بوده، چراکه جریان صدور نفت در قبل از انقلاب بدون هیچ‌گونه مانع و توقفی به طور مستمر جریان داشته و تقریباً در تمام دوران پهلوی دوم، درآمد نفتی کشور چند برابر شرایط پس از انقلاب بود. تحریم‌ها بلافاصله پس از انقلاب از سوی آمریکا آغاز شد و در طول چهل سال با همکاری شرکای غربی به طور مداوم ادامه داشته و پیوسته در حال افزایش بوده است.

۲-۲-۴. موانع امنیت و ثبات سیاسی

نفی تمام دستاوردهای نظام در طول ۴۰ و چند سال اخیر از طریق زیر سؤال بردن افتخارات نظام و ملت و نیز ابهام آفرینی نسبت به قوانین و لوایح منبعث از متن اسلام و ضروریات دین، یکی از توطئه‌های اصلی دشمن برای مشروعیت‌زدایی و به تبع آن امنیت زدایی سیاسی بوده است.

در کنار آن تطهیر چهره دشمنان داخلی و خارجی کشور نظیر رژیم پهلوی و ضدانقلاب، با هدف کاستن از حساسیتهای مردم و نظام بر ضد دشمنان و توطئه‌های خصومت آمیز آنان، یکی از راهبردهای جریان نفوذ در داخل کشور برای استحاله نظام اسلامی بوده است که عمده ترین آن حرکت های تجزیه طلبانه‌ای و اقدامات تفرقه‌افکنانه مذهبی بود که از همان ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی بر علیه ایران سازماندهی شد.(چهل سال توطئه و چهل سال مقاومت ،ص۱۴۰، ۱۳۹۷) نگاهی به فهرست این موانع و تهدیدات نشان میدهد این تهدیدات از چنان قدرتی برخوردارند که هریک از این موارد شاید به تنهای بتواند نظامی را ساقط کند.

۲-۳. موانع امنیت اجتماعی و فرهنگی

۲-۳-۱. ایجاد یاس و ناامیدی در نسل جوان کشور

خطرناکترین چیزی که متصور است اینکه نسلی که بوجود می‌آید به آنها القاء کنند آینده تاریکی در انتظار اوست و فهرستی از آیات یاس مثل بیکاری، بی پولی، بی انگیزگی، را القاء می‌کند.

۲-۳-۲. آسیب های فرهنگی و به تبع آن ناامنی اجتماعی

ضعف ها، در بعد فرهنگی هیچ وقت حتی بعد از انقلاب کم نبوده است دشمنان نظام همواره با شناسایی این نقاط ضعف، از آنها برای وارد کردن ضربات زمین گیر کننده در قالب های فکری، عقیدتی و حتی نفوذ در تصمیم سازی و یا تحت تاثیر قرار دادن نقشه راه فرهنگی کشور به عنوان یک مقدور برای خود استفاده کرده و می‌کنند، مسئولین نیز در مواردی نه چندان کم از این ضعف ها که بعنوان نقطه قوت دشمن و یا همان مقدور دشمن و مانع و ضعف نظام فرهنگی و اجتماعی کشور است غفلت کرده اند.

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعية دراسات العالم الاسلامي
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

۲-۴. موانع و تهدیدات فرهنگی اجتماعی خارجی

بطور اختصار عبارتند از:

۲-۴-۱. جنگ نرم

۲-۴-۲. جهانی‌سازی

۲-۴-۳. ناتوی فرهنگی

با توجه به سه ضلع مثلث شوم«جنگ نرم، جهانی سازی، ناتوی فرهنگی» در ایجاد موانع برای امنیت نظام فرهنگی و اجتماعی ج. ا.ا از دل این مثلث موانع و توطئههایی در طول چهل و چند سال نظام اسلامی در حوزه امنیت نظام فرهنگی نیز زاده شده است که به خاطر اطاله از آنها صرف نظر می شود.

٤- ملاک های تحقق شاخصه مسئولیت پذیری و نظارت در ج.ا.ا.

از دیدگاه امام خمینی و مقام معظم رهبری مسئولیت پذیری و در قبال آن پاسخگو بودن مسئولین از جمله شاخصه نیل به کارآمدی در نظام ولایت فقیه می‌باشد که در آن لزوم مسئولیت سپردن به افراد توانمند، نقدپذیری، شفافیت و حتی براساس آن مستثنی نبودن شخص ولی فقیه تبیین شده است.

۱. مقدورات مسئولیت پذیری و نظارت در ج.ا.ا.

۱-۱. پاسخ گویی قوای حاکم به رهبر

اصل ۱۱۳ قانون اساسی

۱-۲. نظارت مجلس خبرگان بر رهبری

اصل ۱۱۱ شرایط عزل رهبری را که متضمن نظارت مستمر مجلس خبرگان در دوران رهبری است.

۱-۳. پاسخ گویی قوۀ مجریه در برابر مجلس شورای اسلامی

مجلس شواری اسلامی علاوه بر وضع قوانین، حق نظارت مستمر بر اجرای قوانین را بر عهده دارد(قانون اساسی ، اصل ۱۷۶)

۱-۴. پاسخ گویی قوۀ مجریه در برابر قوۀ قضائیۀ

احیای حقوق عامه ، گسترش عدل و آزادی های مشروع و نظارت بر حسن اجرای قوانین(قانون اساسی، اصل ۱۵۹)

۱-۵. تربیت نیروی انسانی

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

در اندیشه مقام معظم رهبری نیروی انسانی کارآمد همان تراز نیروی انسانی دین مدار، با نشاط و شور و شعور انقلابی است که در تعریف توسعه انسانی مدل دین محور، ذکر شد(بیانات در حرم مطهر رضوی۰۱/۰۱/۱۳۹۴)

۲. موانع مسئولیت پذیری و نظارت در ج.ا.ا.

۲-۱. عدم توسعه نیروی انسانی کارآمد

موانع توسعه نیروی انسانی نظام را در راه رسیدن به اهداف خود دچار مشکل کرده و بعضا ناکارآمدی را در بخش هایی از نظام اسلامی سبب شده است چراکه توسعه و پیشرفت یک کشور، رابطه مستقیمی بین نیروی انسانی و فناوریهای پیشرفته در ابعاد مختلف علمی و پژوهشی دارد.

۲-۲. مدیریت ناکارآمد

نباید از این واقعیت غافل بود که وجود پاره‌ای از مشکلات و نابسامانی ها، معلول دینی بودن حکومت نیست بلکه نشأت گرفته از این واقعیت است که به تعبیر مقام معظم رهبری: «ما هر جا موفق شدیم، ناشی از تبعیت از اسلام بوده، هر جا ناموفق ماندیم ناشی از سرپیچی از اسلام بود.»

۲-۳. ضعف بروکراسی

بوروکراسی مفرط و فساد اداری و اجتماعی که از زمان پهلوی اول از بیرون دیکته شد و مدت ها باعث آشفتگی سیستم اداری، درجا زدن های ملال آور و کاغذبازی و ... به بخش های مختلف کشور سرایت گردید البته بروکراسی که شامل هر سه قوّه می‌شود باید بپذیرد که بروکراسی فعلی هر سه قوه در ایران در بین اقشار جامعه تولید نارضایتی می‌کند که در القاء ناکارآمدی نقش بسزایی دارد..

۲-۴. عدم پاسخگویی مدیران به مردم

در قانون اساسی ایران راه های نظارت مردم به رسمیت شناخته شده است. به این ترتیب که مسئولان باید پاسخ گوی مردم باشند، اما تاکنون این امر به صورت یک مسئله قابل قبول برای مسئولان نبوده و کم تر دیده می‌شود در عین حال شیوه های موثر بر پاسخ گویی مسئولان به مردم، مانند مطبوعات، احزاب و ... کارآیی چندانی در این زمینه نداشته اند. (نجاری راد تقی ،کنگره امام،۱۳۹۶)

۵- ملاک های تحقق شاخصه مشارکت سیاسی در ج.ا.ا.

امروزه در نظام‌های سیاسی دموکراتیک نقش مردم در اداره حکومت اصلی انکارناپذیر است در

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

جوامعی که مشارکت و همکاری مردم نباشد دولت ها بزودی دچار هرج و مرج می‌شوند این امر درنظام سیاسی اسلام نیز مورد تاکید می‌باشد در این بخش می‌پردازیم به مقدوراتی که با تاسیس جمهوری اسلامی در ایران در شاخصه مشارکت سیاسی بوجود آمد.

۱. مقدورات مشارکت سیاسی در ج.ا.ا.

۱-۱. تأسیس نظام مردم سالاری دینی

ساختار دمکراتیک از مهمترین مقدورات نظام جمهوری اسلامی ایران است هر چند ایران در دوره قاجار و با قیام مشروطه، وارد جرگه کشورهای دارای پارلمان شد و طعم مجلس شورای ملی و نمایندگان ملت در آن را چشید ولی بعلت اختلاف بین نیروهای مشروطه خواه و مسائل و بحران هایی که دامن گیر ایران شد طولی نکشید که شیرینی این تجربه در کام ملت تلخ شد ظهور دوباره استبداد با رضا خان و پسرش مخصوصا بعد از کودتای ۳۲ آمریکایی انگلیسی بر شدت آن می افزاید تا اینکه مردم ایران با یک حرکت انقلابی، باعث تولد جمهوری اسلامی می شوند. لذا یکی از مقدورات اهم این نظام را در ساختار آن، یعنی تأسیس نظام مردم سالاری دینی باید برشمرد.، ساختاری که تقریباً همه نهادها در آن برگرفته از آرای مردم بود رقم خورد.

۱-۲. نقش مردم در حاکمیت

در انقلاب اسلامی، مردم مبنای کار در حاکمیت هستند یعنی این مردم ایران بودند که نظام را پذیرفتند، و آن را بوجود آوردند و به آن پایبند بودند و مردم صحنه را خالی نکردند چه در جنگ هشت ساله چه در خسارت های طبیعی مثل سیل، زلزله و چه فشارهای سیاسی مانندگروهک ها و معاندین داخلی و یا فشارهای بیرونی، در تحریم ها. چه تحریم های سابق که از اول تشکیل نظام و چه تحریم های لاحق و ظالمانه که دنیا مانند آن را سراغ ندارد. در واقع نقش مردم بعنوان یک اجماع ملی در کنار نظام جمهوری اسلامی بوده است درحوادث و آشوب هایی مثل فتنه ۸۸ و قبل از آن هم حوادث۷۸ و یا حوادث آبان ۹۸ علی رغم همهٔ مشکلاتی که اتفاق افتاده بود و در بوجود آمدن حوادث مذکور کارگزاران نظام نیز بی تاثیر نبودند این حضور مردم بود که نظام را از خطرات و گردنه های پیچیده عبور داد و توطئه‌ها راخنثی کرد البته این اجماع عمومی درعین پذیرش جابجایی قدرت بین جریان‌های سیاسی تحت سقف نظام، یک پدیده بی بدیل در بین کشورهای اسلامی است، در واقع اگر مردم الان هم پای آرمان های جمهوری اسلامی نباشند بطور طبیعی نظام در اهدافش شکست خواهد خورد.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

۳-۱. خودباوری و اعتماد به نفس

برپایی نظام مردم سالاری اسلامی در ایران خود به عنوان یک الگوی جدید مبتنی بر باورهای اسلامی و نگاه امتی، در واقع بیانگر خودباوری و اعتماد بنفس در جریان انقلاب اسلامی بوده که از جمله دستاورد بسیار بزرگی محسوب می‌شود. البته مفهوم «خودباوری» و «بازگشت به خویشتن» از جمله شعارهای حرکت آفرینی بود که در سال های ابتدایی انقلاب از سوی رهبران و اندیشمندان انقلاب مطرح شد پیشرفت در عرصه های گوناگون علمی و فنی که قبل از انقلاب حتی مطرح کردن آن نیز خطایی بزرگ محسوب می‌شد اما انقلاب اسلامی آن را تبدیل به اصول بنیادین خویش کرد و با قدرت و نشاط و با حفظ شعارها به پیش برد و دوران چهل سالگی انقلاب در واقع دوران پختگی و نشاط آن است.

۲. موانع مشارکت سیاسی در ج.ا.ا.

۲-۱. سلب اعتماد مردم از نظام

در یک بررسی کلی بزرگترین و بالاترین مانع و تهدید برای مشارکت سیاسی، سلب اعتماد مردم می‌باشد چراکه سرمایهٔ یک کشور میزان اعتمادی است که درآن کشور وجود دارد که اگر مخدوش شود خسارت غیر قابل جبرانی را ایجاد می‌کند از طرفی اعتماد ملی سرمایه مادی را هم پشت سر خود بهمراه دارد لذا فقدان آن بزرگترین خسارت مادی هم می‌باشد در جمهوری اسلامی ایران رگه های زیادی از این بی اعتمادی دیده می‌شود که البته شاید در اکثر موارد با واقعیت های موجود در تناقض باشد ولی به هر حال بعنوان مانع و تهدید، تاثیر زیادی در سلب اعتماد عمومی دارد البته ناگفته پیداست برخی از این اتفاقات در ایجاد جو بی اعتمادی از تسویه حساب‌های سیاسی هم ناشی می‌شود و خود به این افول دامن می‌زند اما واقعیت هایی مثل حقوق های نجومی یا سوء استفاده ها و رانت خواری ها، فساد مالی و تطابق واقعیت های موجود با تحولات محیطی، این افول را تشدیدکرده و به تضعیف اعتماد عمومی کمک می‌کند در کنارآن افزایش روز به روز فاصله طبقاتی، پیدایش ثروتهای باد آورده، بیتوجهی به محرومین جامعه و عنایت به ثروتمندان و فقدان عدالت اجتماعی، اقتصادی، که هیچ سنخیتی با شعارهای انقلاب اسلامی نداشته و از موانع و تهدیدات داخلی جدی نظام سیاسی به شمار می‌آید که به مخدوش شدن اعتماد و کاهش سرمایه اجتماعی نظام کمک می‌کند.

۲-۲. اختلاف و تفرقه

اختلاف و تفرقه یکی دیگر از نیرومندترین و در عین حال قویترین مانع و تهدید برای نظام سیاسی در

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

جمهوری اسلامی ایران است وجود قومیت های مختلف در ایران که آن را مستعد اختلاف و تفرقه کرده است بنابراین نقطه قوت این نظام که وحدت و همدلی نیروهای سیاسی اجتماعی و یکپارچگی مردم ایران بوده از آثار و برکات انقلاب اسلامی است که در سایه همین وحدت کلمه بوده که این انقلاب توانسته مسیر خود را ادامه دهد و دقیقا این نقطه قوت، نقطه ضعف آن نیز تلقی می‌شود امام خمینی(ره) نیز، ایران را به لحاظ ساختاری مستعد تفرقه دانسته و زمینههایی چون وجود قبایل و عشایر مختلف، موقعیت جغرافیایی، تنوع زبانی، تنوع مذهبی را از عوامل تفرقه به شمار آورده‌اند.(صحیفه نور ج ۱۴، ص ۱۱۳)

۳-۲. دو قطبی شدن جامعه

مسئله «دوقطبی شدن جامعه» که از جمله تهدیدها بین نخبگان سیاسی و رقابت‌های مضرسیاسی است که در کشور جریان دارد . کشاندن دعواهای سیاسی و جناحی به متن جامعه و متهم کردن همدیگر به خیانت و دزدی مخصوصا در رقابت های انتخابی و عدم تحمل پذیری مخالف و از میدان بدر کردن رقیب با استفاده از اتهامات و ایجاد جو روانی بر علیه همدیگر از سوی دو جناح مطرح در عرصه سیاسی کشور است. در رابطه با تهدیدها بحث نفوذ سهم زیادی در دو قطبی شدن جامعه دارد و تهدید دیگری که به دو قطبی شدن جامعه کمک کرده که البته ریشه در تاریخ معاصر مخصوصا دوره مشروطه نیز دارد تفکر غرب گرایانه، اعتقاد به غرب و غربزدگی و اعتقاد به تمدن غرب در برخی از نخبگان سیاسی باعث مشکلات عدیده‌ای در عرصه کشاندن جامعه به دو قطبی ملی و مذهبی شده است.

۴-۲. القاء ناکارآمدی نظام

باید توجه داشت از روش‌هایی که دشمنان برای ضربه زدن به انقلاب از آن بهره جسته‌اند، تلقین ناکارآمدی نظام و از بین بردن اعتماد به نفس ملی و القای ناتوانی اسلام در ساختن جامعه‌ای عاری از مشکلات است تا بتوانند از این راه اعتماد مردم به اسلام و نظام اسلامی را سست کنند. اما باید به این حقیقت نیز اذعان کرد که مردم واقعا نظام را دوست دارند لکن از ناکارآمدی‌ها گلایه دارند این گلایه مندی نشان می‌دهد این تهدید جدی و تاثیر گذار بوده لذاباید نگران حرکت‌های خزنده در داخل ایران بود امروزه تلاش می‌شود که شرایط قبل از انقلاب ایران در ایران احیا شود و آدرس های غلط و ساختگی در مورد کارآمدبودن رژیم سابق خبر از تطهیر نظام سابق در ایران دارد تا به نسل جدیدی که گذشته را ندیده، القاء کند که انقلاب اسلامی یک تسویه حساب سیاسی بیش نبوده است.

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعية دراسات العالم الاسلامي
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

نتیجه گیری

سطوح مختلف کارآمدی، شاخص ها و ملاک های متعددی را برای کارامدی نظام سیاسی ترسیم می کند. کارامدی در سطح آرمان نظام سیاسی، کارامدی در سطح ماهیت نظام سیاسی، کارآمدی در سطح کارگزاران نظام سیاسی و کارآمدی در سطح ساختار سیاسی حدود و ثغور مشخصی از کارآمدی را ترسیم می کنند. بررسی شاخص های ارائه شده و استخراج ملاک ها نشان می دهد که، جمهوری اسلامی ایران در نیل به اهداف نظام سیاسی ولایت فقیه براساس شاخصه های نیل به کارآمدی، چنانکه تبیین گردید باتوجه به وجود موانعی که برخی از آنها میراث دوران گذشته، بهویژه دورهٔ پهلوی، و برخی به سوء مدیریت ها و سوء استفاده های فعلی برمی گردد و برخی دیگر نیز موانع ایجاد شده خارجی بوده و به دست قدرتهای استکباری به وجود آمده، و نیز با توجه به امکانات محدودی که در اختیار داشته است، موفق عمل کرده و توانسته مبتنی بر آموزههای اسلامی و اندیشه ولایت فقیه، با تکیه بر توان داخلی، پیشرفتهای چشمگیری را در تحقق اهداف در نیل به کارآمدی کسب کند. این بدان معناست که تحقق کارامدی امری نسبی بوده و مبتنی بر اهداف، امکانات و ظرفیت های محیطی داخلی و خارجی است. بنابر تعریف کارآمدی در این مقاله که تبیین آن در یک نظام دینی است، که باید آن را، کارآمدی در جهت بفهمیم کارآمدی در جهت یعنی مطابق با نظام ارزشی حاکم بر آن نظام سیاسی که تعیین کننده جهت یک نظام دینی است و آن کارآمدی در این نوشتار بیشتر ناظر به موفقیت در نیل به اهداف است لذا چنین کارآمدی، امری نسبی است یعنی معیار قضاوت و ارزش‌گذاری درباره کارآمدی یا ناکارآمدی آن نظام، با اهداف خود آن نظام سیاسی سنجیده می‌شود نه با اهداف دیگران. لذا این توفیقات همچنان با توجه به فشارهای داخلی و خارجی دارای چالش هایی است که آن را در معرض تهدید قرار داده است بگونه‌ای که اگر طراحی های درستی نشود، شاید این توفیقات متوقف شود. از طرفی باید به این نکته توجه داشت که کارآمدی و پیشرفت، به استحکام و استمرار این موفقیت ها بستگی دارد و باید در چارچوب نقشه راه طراحی شده متقن و منضبط، به حرکت خود ادامه دهد تا کارآیی و کارآمدی را تثبیت کند .پژوهش حاضر نشان می‌دهد که پیشرفت مبتنی بر شاخصه های یاد شده در نیل به کارآمدی، ثبات در اهداف بلند مدت و اهدافی که ریشه در ذات انقلاب اسلامی دارد مورد توجه قرار گرفته است. اما نسبت به اهداف میان مدت و کوتاه مدت امکان شناسایی شاخص ها و ملاک های جدید وجود دارد. این امر مستلزم شناسایی ظرفیت های جدید بر اساس شناخت عمیق تر از جامعه داخلی و محیط بین المللی است که ماهیتی به شدت پیچیده و پویا دارد.

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

منابع:

قرآن

آبراهامیان، یرواند، ایران بین دو انقلاب: از مشروطه تا انقلاب اسلامی، کاظم فیروزمند (مترجم) انتشارات نشر مرکز – ۱۳۹۲

آلموند، گابریل، پاول، بینگهام، مونت، رابرت)۷۷۱۳ ،)چارچوبی نظری برای بررسی سیاست تطبیقی، ترجمه علیرضا طیب، تهران: مرکز آموزش مدیریت دولتی.

ابوالقاسمی محمدجواد ، آسیب شناسی فرهنگی انقلاب اسلامی، مرداد،۱۳۹۷

امام خمینی، سیدروح‌الله، صحیفه امام، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره)، ۱۳۷۸.

----------،کتاب البیع، ج۲، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره)، ۱۲۷۹ - ۱۳۶۸.

باطنی محمد رضا فرهنگ معاصر، ۱۳۷۱، تهران

بهروزی لک.غلامرضا، گنجینه معارف، وجوه «کارآمدی» در الگوی نظام ولایت فقیه،۱۳۹۴

پاسدار اسلام، سخنان مقام معظم رهبری ، شماره ۹۳، شهریور ۱۳۶۸.

دشتی تقی و علی شکری، ولایت فقیه و امنیت ملی، مؤسسه صراط مبین،۱۳۹۶

دایره المعارف روتلج اقتصاد سیاسی بین المللی، ۲۰۰۶

دلیلی, شهاب. (۱۳۹۷). عدالت اجتماعی و کارآمدی نظام سیاسی در جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه مطالعات راهبردی, ۲۱(۸۲), ۶۱-۹۲.

ذوعلم، علی، تجربه کارآمدی حکومت ولایی، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی،۱۳۸۷.

سیدباقری, سیدکاظم, & حسنی باقری, مهدی. (۱۴۰۰). نقش آزادی در کارآمدی نظام سیاسی با تاکید بر قرآن کریم. جستارهای سیاسی معاصر, ۱۲(۳), ۱۱۵-۹۳. doi: ۱۰/۳۰۴۶۵/cps.۲۴۰۴/۲۸۷۲۴/۲۰۲۱

سجادی سید عبدالقیوم ، درآمدی بر اسلام و جهانی شدن، قم بوستان کتاب ،۱۳۸۳.

شاکری، عباس، عوامل تعیین کننده صادرات غیرنفتی ایران، فصل نامه پژوهش های اقتصادی ایران شماره ۲۱ ۱۳۸۳

شعبانی‌ساورویی رمضان ، تهدیدات و فرصتهای بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه مطالعات سیاسی روز، شماره ۱۶، ۱۳۸۴.

صافی گلپایگانی، لطف‌الله، نظام امامت و رهبری، تهران: مؤسسة الامام المهدی(عج) ـ بنیاد بعثت، چ۲، ۱۳۶۱.

فتحعلی محمود، کارآمدی، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۸۲.

قانون اساسی، جمهوری اسلامی ایران.

قاسمی،فرج‌الله (۱۳۸۹)، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، مقاله کارآمدی نظام جمهوری اسلامی ایران، شاخصه ها و مکانیسم ها از منظر امام خمینی، پاییز ۱۳۸۹، شماره ۲۲.

قائدی, محمدرضا. (۱۳۸۳). مشروعیت و کارآمدی نظام سیاسی. فصلنامه علمی راهبرد, ۱۲(۱), -.

حشمت‌زاده، محمدباقر، آثار و نتایج اسلامی ایران، ناشر: دانش و اندشه معاصر، ۱۳۸۲

قوام عبدالعلی ، چالش های توسعه ی سیاسی، تهران، قومس، ۱۳۷۸

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

جوادی آملی، ولایت فقیه؛ ولایت فقاهت و عدالت، ص۳۴-۳۳
کاظمی شیخ شبانی، سید ابوالقاسم، فتحعلی, محمود. (۱۳۹۹). تبیین ابتنای کارآمدی نظام سیاسی اسلام بر توحید در ربوبیت تشریعی و الوهیت. فصلنامه علمی - پژوهشی حکومت اسلامی, ۲۵(۲), ۵۱-۷۶.
کلانتری, ابراهیم. (۱۳۹۳). کارآمدی نظام سیاسی مبتنی بر نظریهٔ ولایت فقیه و ابزارهای آن. فصلنامه سیاست.شماره ۴۴. صص ۴۶۵-۴۸۱
کیخا, نجمه. (۱۴۰۰). اخلاق سیاسی و کارآمدی نظام سیاسی. فصلنامه علمی پژوهشی علوم سیاسی, ۲۴(شماره ۹۶ - زمستان ۴۰۰), ۱۲۵-۱۴۲.
گلستان انقلاب، تحلیل انقلاب، چهل سال توطئه و چهل سال مقاومت، ۳۰۰ نفر از نخبگان ، موسسه فرهنگی هنری قدر ولایت،۱۳۹۷
محمودي وحيد." فساد اقتصادي و توسعه." اطلاعات سياسي-اقتصادي.۱۳۸۱
مقام معظم رهبری ، حدیث ولایت، مجموعه رهنمودهای، تهران، سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۷۵
محمدی، منوچهر(۱۳۹۰). انقلاب اسلامی در بوتهٔ آزمون: جنگ نرم بیستساله و فتنهٔ ۸۸، تهران، مؤسسهٔ فرهنگی دانش و اندیشهٔ معاصر
ملکوتیان، مصطفی(۱۳۹۱). «نقد و نظر: نتایج و دستاوردهای انقلاب اسلامی در ۳۴ سال
مرکز روابط عمومي و اطلاع رساني، مروري بر دستاوردهاي انقلاب اسلامي در عرصه نظام سلامت، تهران، وزارت بهداشت، بهمن۱۳۹۲،
نجاری راد تقی ، مسئله پاسخ گویی مسئولان نظام اسلامی به نهادهای قانونی و مردم، پرتال امام خمینی، ۱۳۹۶
نصري عبدالله ، گفتمان مدرنیته، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی،۱۳۸۷
نصری، محسن(۱۳۸۹). ایران؛ دیروز، امروز، فردا، قم، معارف
نصیری، علی اصغر، منبع : پیام» زمستان ۱۳۹۴ - شماره ۱۱۶
نوروزی، محمدجواد، «شاخص کارآمدی اسلام در بعد ساختاری نظام اسلامی»، دوفصلنامه معرفت سیاسی، ش۱۳، ۱۳۹۴.
وزارت بهداشت، کارنامهٔ وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در طی برنامهٔ پنج سال اول توسعه (۱۳۷۱-۱۳۶۷) و مقایسهٔ آن با وضعیت موجود در سال ۱۳۵۷، تهران، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی،۱۳۹۷.
واعظی، محمود. (۱۳۸۸). «دیپلماسی اقتصادی با تاکید بر نقش انرژی». فصلنامه پژوهشنامه سیاست خارجی، شماره۱۷.
هادی زنوز، بهروز؛ : بررسی جایگاه صنایع فلزات اساسی و معادن وابسته در اقتصاد ملی، پژوهشنامه اقتصادی (دانشگاه علامه طباطبایی) شماره ۱۵ ،زمستان ۱۳۸۳
هاشمی سید محمد ، عوامل هنجاری و ساختاری قانون گذاری در نظام جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه حقوق،دوره ۵، شماره ۱۶، تابستان ۱۳۹۱
Esty, Daniel (2006) Good Governance at the Supranational Scale. Faculty Scholarship Series. Paper 428. Graham, John (2003) Principles for Good Governance in the 21st Century. Institute on Governance. www.iog.ca.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

Haunter, Davidm Kyobe, Annette. (2008). Determinants of Government Efficiency, IMF Working paper

به این مقاله این‌گونه ارجاع دهید: DOI: ۱۰.۲۱۸۵۹/priw-۱۳۰۱۰۳

موسوی شربیانی، سیدجلال؛ علیانسب، سیدحسین؛ نائیج، علیرضا (۱۴۰۲)، «ملاک‌های تحقق شاخصه‌های کارآمدی نظام ولایت فقیه در جمهوری اسلامی ایران بر اساس مقدورات و موانع» فصلنامهٔ پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، س۱۳، ش۲، تابستان۱۴۰۲، صص ۷۸-۴۹.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]